

# Spomenička baština razorena za Domovinskog obrambenog rata i obnova

---

**Cvitanović, Đurđica**

*Source / Izvornik:* **Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2004, 403 - 412**

**Conference paper / Rad u zborniku**

*Publication status / Verzija rada:* **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:277382>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-11-25**



*Repository / Repozitorij:*

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

## Spomenička baština razorena za Domovinskog obrambenog rata i njena obnova

Nakon oslobođanja hrvatskih okupiranih područja, Institut za povijest umjetnosti predložio je stručnu pomoć za šezdesetak, uglavnom sakralnih objekata, koji su stradali u Domovinskom obrambenom ratu. Brojne objekte spomeničke naravi i povijesne jezgre istraživali smo, iscrpno dokumentirali i objavili. Surađujemo s Ministarstvom kulture RH, tj. Konzervatorskim odjelima Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine i s Hrvatskim restauratorskim zavodom.

Na istraženim područjima susrela sam se s kulturocidom nezapamćenih razmjera koji potvrđuje program bivše Jugoslavenske narodne armije i paravojskih četničkih organizacija pod geslom »spaljena zemlja«.

O posljedicama razaranja, o neshvatljivom masakru i protjerivanju Hrvata iz vlastite postojbine, imala sam priliku s kolegama akad. prof. Vladimirom Markovićem i prof. Vladimirom Malekovićem obavijestiti članove delegacije Srednjoeuropske inicijative. O razaranja spomeničke baštine tijekom tri godine (nakon što me imenovalo i ovlastilo Ministarstvo kulture) mogla sam izravno posvjedočiti kao sudionik zajedničkih istraživanja i susreta s kolegama iz Slovačke, Češke, Austrije, Mađarske i Italije. Tema je bila *Barok u graničnim područjima Europe*. Rezultati našeg dokaznog materijala — fotografije, filmovi o stradanju naroda za bombardiranja i raketiranja, o destrukciji spomenika i zaštićenih gradova s oznakama Haške konvencije — bili su dostatni da se delegat Jugoslavije isključi iz Srednjoeuropske inicijative. Unatoč teškoj situaciji, pravodobno smo ostvarili izložbu u Muzeju za umjetnost i obrt *Od svagdana do blagdana*. Na njoj su bili prezentirani obnovljeni i spašeni artefakti iz ugroženih područja, također i Dubrovnika. Pokazan je »kulturocid«, ali i spašavanje inventara i obnova u jeku rata i zaštita spomenika »in situ«. Izložba je trajala od 25. svibnja do 26. rujna 1993. godine. Njome je dokazana spremnost konzervatora i muzealaca da u jeku najveće torture, po cijenu života, spašavaju naš umjetnički i kulturni imutak.

Na *Kroatisch-Steirischen Symposium* u Bad Gamsu s temom *Die Gegenreformation und das Barock in Kroatien* održala sam predavanje o ratnim prilikama i evakuaciji sakralne umjetnosti u Hrvatskoj za Domovinskog obrambenog rata. Činjenice su zaprepastile stručnjake povjesničare i sociologe, što dokazuje kako su naši susjedi bili slabo informirani o

kulturocidu počinjenom nad hrvatskom baštinom, premda je simpozij održavan od 20.-24. studenog 1994., sa zaključnim primanjem kod gradonačelnika u Grazu.

O načelima i metodama koje se primjenjuju u obnovi arhitekture naglašavamo konzervatorski pristup. A to znači u najvećoj mjeri sačuvati originalne dijelove ruševine s upotrebom očuvane građe i plastike, znači rekonstrukciju i dogradnju prema projektnoj dokumentaciji razorenih dijelova. Primjenjuje se sačuvana arhitektonska dokumentacija snimljena prilikom istraživanja. Institut za povijest umjetnosti bogat je dokumentacijom uz priložene fotografije i arhivske dokaze. Dokumentacija je dostupna konzervatorskim i restauratorskim zavodima.

Do temelja razoreni spomenici, odlukom Zagrebačke nadbiskupije i drugih biskupija, obnavljaju se na više načina, već prema lokalnim prilikama. Najviše je zahtjeva lokalnoga stanovništva, katoličkih vjernika, za potpunom rekonstrukcijom crkve sa što pomnijim projektom. Ponavljaju se iskopana tlocrtna dispozicija, gabarit i, što je više moguće, unutrašnji oblik. Rekonstrukcije se izvode novim materijalima na, od drača očišćenom, starom temelju. U skromnijim materijalnim prilikama zahtijevalo se savršenije ponavljanje vanjskog oblika s rješenjem unutarnjeg prostora, uglavnom bez svođenja. U težim oštećenjima konzervira se ruina u koju se ugrađuju materijali ruševine, kamen, opeka ili ostaci drvene pogoreline. Zanimljivo je da je narod najmanje zahtijevao gradnju suvremene crkve, štiteći svoju tradiciju ili promjenu lokacije. U tom slučaju zahtijeva se na temelju srušene crkve gradnja memorijalnoga spomenika. U rjeđim slučajevima konzerviraju se ruine za obnovu kad prilike budu povoljnije za vraćanje stanovništva.

Među gradovima stradalim u Domovinskom ratu premalo se spominje Karlovac, njegova povijesna jezgra na prostoru renesansne tvrđave, ciljano napadane i rušene nakon povlačenja JNA u okupirano područje Prekokuplja. U plan »Zvijezde«, povijesne jezgre Karlovca, brigadir Dubravko Halovanić ubilježio je svakodnevno razaranja minobacačima, VBR-ovima i topničkim projektilima tijekom 1991.-1995. A grad je obilježen oznakom Haške konvencije. Upravo su označeni objekti bili meta. Obnova teče presporo. Dopušta se devastacija tradicijskih drvenih kuća, iako je Ministarstvo

htjelo participirati u obnovi objekata presudnih za identitet tvrđave. Karlovac je vlastitim sredstvima obnovio često razaranu zgradu Magistrata. Suradnjom Konzervatorskog odjela svečana sala Gradske vijećnice vraćena je u izvorno stanje. Grad se zauzimao, uz izdašnu pomoć Ministarstva kulture, za rješenje i modernizaciju Zorin-doma. Ministarstvo prosvjete uložilo je sredstva u obnovu i rješenje kurija pukovnika Kovačića koji je gradu u 18. stoljeću poklonio svoje zgrade u Radićevoj ulici za školske potrebe. U njima je smještena škola za učenike koji će svoje zvanje naći u turizmu. Ugostiteljske prostorije škole postale su omiljeno sastajalište Karlovčana. Blistavo je riješeno pročelje Đačkoga doma, koji svojim koloritom dominira na glavnom Trgu bana Jelačića. Obnovljena je stara fontana. Najstarija vojarna na našim prostorima predana je Muzeju grada Karlovca koji će proširiti i osuvremeniti svoju djelatnost. Iako s većim teškoćama, građani su doprinijeli obnovi svojih kuća, osobito onih od drvene građe, koje su toliko važne za prostor tvrđe. Glavni spomenik kulture neosporno je franjevački kompleks s Crkvom Presvetoga Trojstva. U njemu je, na drugom katu, građenom za prvu karlovačku gimnaziju, sređen prostor za prihvatanje franjevačkog muzeja i stare biblioteke. Crkva je restaurirana. Grad je raselio stanare pa se u samostanu može izvesti planirana prostorna organizacija sa značajnim sadržajima za kulturu grada.

Pavlini samostan u Kamenskom obnavlja se uz znatnu pomoć Ministarstva kulture i stručno znanje Restauratorskoga zavoda u Zagrebu. Pavlinima će se doskora omogućiti misija reda nakon progona, okupacije i devastacije kompleksa. Gradu je dužnost osigurati i vratiti dio zemljišta koje je pripadalo samostanu, što dokazuju arheološka otkrića i ostatak posve trošnog gostinca.

U obnovi Kapelice sv. Doroteje, koja pripada župi Kamensko, neprilike su izazvali zahtjevi nestručne sredine prilikom rekonstrukcije i reanimacije kapele. Među prvim evakuiranim oltarima Zavod za restauriranje umjetnina u Zagrebu poduzeo je obnovu gotovo smrvljenog oltarića stradalog s kapelom u obrani granice. U Karlovcu je upriličen okrugli stol 15. siječnja 1998. u organizaciji Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture, kako bi se objasnila mogućnost sanacije kapele, primjera tradicijske gradnje na zrinsko-frankopanskom feudu, u originalno stanje iz 16. stoljeća. Grad Karlovac prihvatio je zahtjeve nestručne sredine, što se može smatrati političkim, a ne stručno-znanstvenim rješenjem.

Među prvim zgradama u karlovačkoj »Zvijezdi«, na Strossmayerovu trgu, sanirana je uz pomoć Ministarstva kulture zrinsko-frankopanska kurija u koju je smješten Muzej grada. Za obnovu Crkve sv. Nikole Institut za povijest umjetnosti osigurao je kvalitetnu dokumentaciju u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Karlovcu i pročelnicom Marinkom Mužar. Sredstva su osigurana, treba požuriti s radom. Prilikom namjere da se sruši monumentalna vertikala Karlovca, toranj-kula franjevačkoga samostana, stradala je pravoslavna Crkva sv. Nikole.

Brojni su primjeri posvemašnjeg razaranja crkava, sve do temelja. U gradovima Banovine, na okupiranom prostoru, dva su primjera zanimljiva zbog brige građana Petrinje i naroda sela Hrvatski Čuntić, također s područja Banske Hrvatske. Usred ratnih prilika, prognano pučanstvo organiziralo je buduću rekonstrukciju crkve. Organizirali su okrugli stol u Sisku i objavili knjigu *Hrvatski Čuntić*. Građani Petrinje shvatili su da je Župna crkva sv. Lovre, čiju je gradnju podupirala Marija Terezija i vojna komanda pred parkom grada, nekada graničarskim »egzercir-platzom«, urbanistička vertikala njihova središta. Monumentalna crkva arhitektonski i po svom uništenom inventaru pribrojena je malobrojn timer stilski klasicističkim crkvama u Hrvatskoj. Gradovi u kojima su se nalazili vojni garnizoni imaju graničarski tip središta oplemenjenog parkom sa sjenicama i spomenicima. U Petrinji je pred crkvom bio *kip* Stjepana Radića. Petrinja je uništavana naredjenjem generala Tarbuka iz »kasarne« JNA radnim danom u tzv. mirnodopskom razdoblju, što je dokaz kako je JNA stala na stranu pobunjenika. Franjevački kompleks u Čuntiću obnavlja se, osobito ruševna crkva pokraj već obnovljenog samostana srušenog za Drugog svjetskog rata i za okupacije, koji su ponovno porušili isti zločinci. Kompleks je podignut nad netaknutim podrumom po uzoru na stari nacr. Crkva se zida od kamena iz ruševine. Predstavlja poseban tip tradicijske crkve, pa se velika pažnja posvećuje njejoj obnovi. Ipak, nadzorni inženjer nije uvažio zahtjev Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Spomenik se obnavlja pod stručnim vodstvom dipl. ing. arh. Ksenije Petrić. Bilo je zabranjeno rušiti kamenu čvrstu zabat crkve koji je opstao unatoč paljenju, rušenju krova i potpuno demoliranom svetištu. Zahtijeva se gradnja zabata od kamena.

Iz pepela niču srušene crkve. Obnovljena je i posve srušena župna crkva u Hrastovici koju su uništili do temelja i raznijeli dobar dio brda nad cestom na kojoj se ona danas ponovno diže, uz čuveni izvor gorske zdrave vode.

U Glini je građena nova crkva nasuprot graničarskom parku na prostoru koji dotiče opkope stare tvrđe. Srušenu Župnu crkvu sv. Ivana Nepomuka gradio je *Bartol Felbinger*, zagrebački graditelj. Tu se naziru temelji crkve i zahtijeva se da taj idealan prostor uz park bude posvećen memorijalnoj kapeli na spomen civilnih i vojnih žrtava Domovinskog rata. Već se godinama na važne obljetnice grada donose vijenci pod drveni križ. U memorijalnoj kapeli postavili bi se ostaci oltara preneseni u Glinu iz zagrebačke Katedrale, koji su bili izronjeni iz rječice Glinice. U okupiranoj Glini izdana je brošura *Pokolj Srba u glinskoj pravoslavnoj crkvi* 1995. godine, na ćirilici i s engleskim prijevodom. Tekst je to pun cinizma, koji je trebao opravdati osvetničko rušenje katoličkih crkava na području Gline. Taj je tragičan događaj potrebno znanstveno istražiti jer je simpozij održan u Glini na prijedlog povijesnog odjela Filozofskoga fakulteta iz Zagreba 1984. godine u raspravi donio vrlo zanimljive spoznaje očevidaca koji bacaju drugu sliku na hrvatsko stanovništvo Gline, posebno katoličkoga klera. U brošuri je objavljeno kako je najprije u Glini zapjevana *Lijepa naša*, koju je na Miha-

novičev tekst uglazbio (»ishitrio«) vojni glazbenik Srbin Josif Runjanin. Iako je, prema novim muzikološkim saznanjima, doista dvojbeno da je Runjanin skladao himnu, ipak je nakon oslobođenja Gline poslije »Oluje« upravo njemu, Josifu Runjaninu, koji je banu Josipu Jelačiću, tada komandantu tvrđe, višekratno svirao himnu — podignuta bista na današnjem Trgu Franje Tuđmana. Simboličan znak poštovanja povijesne tradicije! Objavljena brošura, uz barbarsku odmazdu, nije imala željeni odjek.

U gradu Kostajnici, nasuprot parku, tužno je vidjeti ostatke Župne crkve sv. Nikole koji služe kao spomen nestalima i kao spomen kulturocidu, pa se prostori za tu svrhu namjeravaju konzervirati i oplemeniti. Grad se oporavlja, a ponos je kvalitetna obnova franjevačkoga kompleksa, koji s crkvom ponovno služi kao nekad, poslije ratova s Osmanlijama. Uz neznatna odstupanja, ali s mnogo više podataka, obnovu kompleksa vodila je dipl. ing. Ksenija Petrić, uz stručnu pomoć Instituta za povijest umjetnosti. Autorica se na simpoziju u Kostajnici kritički osvrnula na taj rad iznijevši sve nedaće koje proživljava konzervator prisiljen odlučivati, tako rekuć, »u hodu«, jer — teško oštećenom spomeniku potrebna je hitna intervencija. Po svemu sudeći, obnova je uspješna i postignuta je autentičnost spomenika. Manje su nedaće, poput pojave vlage, ipak premostive. Unutrašnjost crkve još uvijek zahtijeva dolično rješenje. Iskušano je zidanje srušenog baroknog svoda koji spaja pročelje i cijeli jaram crkve sa srušenim pjevalištem na barokni način zidanja opekom. Simpozij je održan u obnovljenom starom hotelu u dvorani s restauriranim zidnim slikama. Obnavlja se stara gradska vijećnica nasuprot franjevačkom samostanu, pred nedavno otvorenim mostom koji će omogućiti ponovnu obnovu grada na Uni (koji je bio neposredno prije okupacije sredstvima Republike Hrvatske dovršen, a sada je oronuo — kao sve što je dotaknula barbarska ruka u Kostajnici).

Dokora ćemo ući pod krov crkve u Hrvatskoj Dubici, koja je također bila do temelja razrušena, a rekonstruirana je s neznatnim tlocrtnim preinakama. Srednjovjekovna Župna crkva u Gori zahtjevan je konzervatorski pothvat koji je preuzeo Hrvatski restauratorski zavod i čiji je način obnove objavio prof. Drago Miletić. Razaranjem spomenika otkrivene su tajne prastare crkve koja je pripadala viteškim redovima. Profesor Milan Prelog još je odavno bio zahtijevao da se prilikom istraživanja spomenika osvrnem na razdoblje baroka, a da otkriće srednjega vijeka, na zahtjev župnika prilikom obnove crkve, ne objavimo i prepustimo neka se time pomnije bave stručnjaci Instituta kojima spomenuto razdoblje i tematski pripada. Šteta je što se u međuvremenu dopušta propadanja cinkture s kulama koje smo već obnavljali — jer su jedinstveni primjer obnove zaštitnog pojasa oko crkve koja je još u 18. stoljeću bila u opasnosti od prepada pljačkaša s već pomaknute granice Osmanlijskoga Carstva.

U obnovi skromnih ostataka Kapele sv. Katarine, jednog od najvećih trikonhosa baroknoga razdoblja na području Hrvatske, nisam se složila s odlukom Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Gradio ju je kapetan Patačić, komandant Kostajni-

ce, za zavjetnu kapelu nakon oslobađanja od osmanlijske okupacije. Prijedlog je Instituta bio ne graditi zvonik koji je uništio plastički izgled spomenika i bio razlogom deformaciji originalnoga krovišta. Pitanje je koja je svrha rada znanstvenog savjetnika, koji nizom primjera može dokumentirati svoju tezu! U obnovama spomenika valja iskoristiti mogućnost povratka njegovu izvornom izgledu.

Često se postavlja pitanje troškova ratom stradalih spomenika. Smatram da se spomenici mogu dobro i ekonomično obnavljati. Činjenica je da se ne može posvetiti dovoljno vremena problemu, jer se time pogoršava stanje ruine. Zahtijeva se i odstupanje od manje važnih detalja. Troškovi obnove franjevačkoga kompleksa u Kostajnici u većoj su mjeri podmireni sredstvima Franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, u iznosu od 3. 500. 000, 00 kuna. Ministarstvo kulture pomoglo je s 1. 050. 000, 00 kuna. Nadamo se daljnjoj pomoći Ministarstva kulture za unutrašnje rješenje crkve.

Mnogo više prostora za objavljivanje zaslužili bi ratom oštećeni spomenici kulture, a troškovi obnove zaslužuju posebnu pažnju — jer će tek njihovim sagledavanjem biti moguće objaviti stvarnu materijalnu vrijednost uništenog. Nikad, međutim, vrijednost izgubljenog — jer je ona neprocjenjiva!

Zbog toga je hitna rekonstrukcija Župne crkve u Maji, za koju je projekt obnove dovršen, jer se u njoj nalazi oltar prenesen iz zagrebačke Katedrale. Od oltara u Glini ostali su samo fragmenti. U Jasenovcu, gdje je obnova crkve dovršena i sačuvana autentičnost zvonika koji je građen od srušene barokne opeke, predstoji hitno uređenje unutrašnjosti jer su iz ruine spašeni oltari, među njima poznati pavlinski oltar prenesen iz Siska, koji se ponovno nalazi u Hrvatskom restauratorskom zavodu. Kad je o Jasenovcu riječ, mora se spomenuti devastacija katoličkoga groblja, premda su mnoga groblja oskrvnuta. Posebnost je groblja u Jasenovcu skupina spomenika lijevanih od metala. Ističemo monumentalni spomenik poznate obitelji u blizini kapelice, podignut 1855. godine roditeljima Jandri Černadaku i majci Ani rođ. Jakovljević. Taj rijedak nadgrobni spomenik nužno je obnoviti za kulturne potrebe Jasenovca, kao i iz humanih razloga, jer — neljudski je oskrvnjivati grobove.

Snažne ruine Župne crkve u Viduševcu potrebno je, dok ne pristignu sredstva, konzervirati i odlučiti kako tu monumentalnu ruinu uklopiti u suvremenu arhitekturu. Vrlo zanimljiv prijedlog!

Posebna su briga drvene kapele koje su podizali narodni tesari, a opremali imućniji donatori. Paljene su i napadane, pa je ta već ranije prorijeđena arhitektura još dragocjenija. Kapelicu uz Kupu u Drenčini na sisačkom području obnavlja Hrvatski restauratorski zavod. Građa je nabavljena sredstvima Ministarstva kulture. Dvršene su konzervacija i rekonstrukcija tabulata i oplata. U Brestu je spašen samo detalj svetišta spaljene crkve. Dragocjeni oltari restaurirani su u Nürnbergu, pa je žalosno da zbog zakučastih administrativnih zakona još nisu postavljeni, a da odgovorna ministarstva ne brinu o logičnom rješenju. Ukoliko se moraju primjenji-

vati međunarodni zakoni, ne valja ih se odreći. Svetište kapele s glavnim oltarom iz 17. stoljeća naslikao je Maksimilijan Vanka. Na izložbi tog našeg slikara imali smo prilike vidjeti koliko su ga zaokupljale drvene ljepotice i bilo bi poželjno stari tip oplata, koji je realistično naslikao, ne prenijeti na novu oplatu kapele. Primjeri obnove moraju nas potaknuti da rekonstruiramo uništenu katoličku kapelicu u Budičini nedaleko Auerspergove Kapele sv. Petra u Taborištu koju obnavlja Konzervatorski odjel u Zagrebu pa se nadamo u njoj oživjeti drveno pjevalište s likovima apostola. Također, prelijepu pravoslavnu kapelu u Buzeti u glinskom području. Ti su objekti vrijedni ulaganja državnih sredstava.

Vukovar, hrvatska Varšava, obnavlja se i nije pravedno ne priznavati napore uložene u spašavanje i obnovu razrušenoga grada. Povijesnoj jezgri potrebno je više vremena da zaživi i da se njena ljepota ponovno otkrije. Moj udio u obnovi bio je rad u arhivu, jer »Quod non est in actis, non est in mundo«. Uz pomoć prof. Martina Modrušana, iz bunkera su izvađeni zaštićeni spisi fonda *Consilium Regium Croaticum*, koji se broje u metrima. Rezultat je originalni nacrt palače Srijemske županije što ga je odobrila kraljica Marija Terezija. Izvedbeni plan ostvaren je 1774., kad je županijska administracija već bila useljena. Prema njemu se, uz potreban projekt, izvodi županijska rokoko palača, i to u suradnji s restauratorima koje čeka veliki završni posao izvedbe umjetničkih štukatura na pročelju. Obnova je stručno utemeljena. Nastavit će se s obnovom starije porušene palače županije i male kapele u dvorištu. Franjevački kompleks s crkvom također je u jeku obnove, ponovno kao kruna grada.

Zahvaljujući kolegi Radojku Tončiću, koji živi u Engleskoj i član je *The International Trust for Croatian Monuments*, obaviještena sam o svestranoj pomoći koju organizira Lady Beresford-Peirse uz pomoć Ive Pogorelića. Kulturna javnost u Velikoj Britaniji dobro je obaviještena o tragediji naših spomenika i obnovi.

Osim brojnih publikacija naših stručnjaka konzervatora, restauratora i Instituta za povijest umjetnosti te prigodnih izložbi u muzejima diljem Hrvatske s temom razaranja spomeničke baštine, ističem knjigu *Terra Combusta* autora Stjepana Kožula, s izvještajima župnika koji su proživjeli protjerivanje i razaranja kao najautentičniji dokaz za razumijevanje prvih dana terora (izdanje Zagrebačke nadbiskupije, 1994. godine).

## Summary

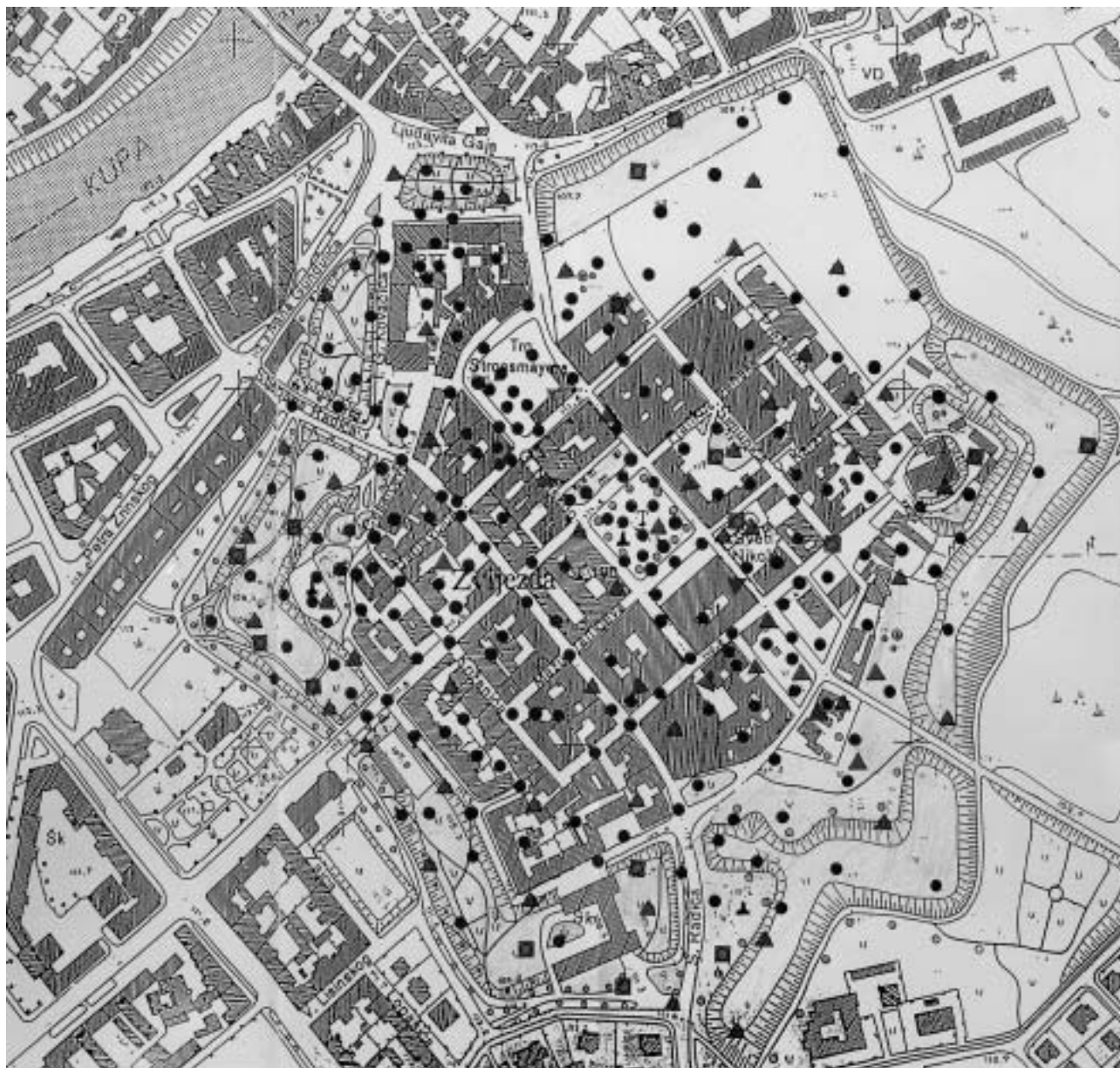
### Durđica Cvitanović

#### Devastation of Cultural Heritage in Wartime Croatia and its Restoration

This article briefly presents the principles of restoration and reconstruction of cultural monuments that were damaged in occupied areas or at the front of defence. Art historians are primarily interested in damaged monuments, the architectural remnants of which offer a basis for conservation and partial reconstruction. The author has worked on documentation necessary for restoration and in commissions on the territories of Banovina and Prekokuplje, as well as in the towns of Karlovac and Vukovar. Art historians must be present, just as any other expert, in the town which Croatians regard as the second Warsaw.

Among the towns that were heavily damaged in war, we have selected Karlovac because of the fact that Institute for Art History in Zagreb, having accepted the study about the revitalisation of its historical centre (the »star«-fortress), cooperated in renovation and thus possessed very rich documentation that served the heavily damaged town for the restoration works after the war. Institute for Art History, in cooperation with departments for conservation and offices for preservation of cultural heritage, has worked together with experts in conservation from Zagreb, Karlovac, and Osijek.

Author's selection of damaged objects in restoration comprised the following: the »star« fortress of Karlovac, the monastic complexes of Kostajnica, Čuntić, and Kamensko (Karlovac), and the county palace in Vukovar; among sacral objects, churches in Jasenovac and Karlovac. Among the smaller sacral buildings, the following have been selected: the *trikonhos* of St Catherine's chapel in Divuša nad Unom and St Dorothy's in Logorište (Mala Švarča), as well as the dramatic ruins of a medieval church at Gora. Among those churches that were completely demolished, the author has mentioned the churches of St Lawrence in Petrinja, St John Nepomuk in Glina and Holy Trinity in Hrvatska Dubica, as well as St Bartholomew in Hrastovica and St Nicholas in Kostajnica. Wooden chapels at Brest and Banski Kovačevac have also been included in the presentation.



Plan stare jezgre («Zvijezde») s ucrtanim pogocima nastalim u agresiji Jugoslavenske armije, Srba i četnika na Karlovac 1991.–1995.

LEGENDA

- POGOCI MINOBACAČA 120 MM
- ▲ POGOCI VBR 128 MM
- POGOCI TOPNIČKIH PROJEKTILA 122 I 130 MM



Karlovac, »Zvijezda« — zaštićena drvena kuća nakon raketiranja u Križanićevoj ulici. Kuća tesara Raucha.



Karlovac, »Zvijezda« — mramorni kip Bezgrješne kipara Francesca Robbe s pila na trgu Bana Jelačića prije prenosa u Hrvatski restauratorski zavod gdje je obnovljen. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)

Karlovac, »Zvijezda« Trg bana Jelačića — ruine pravoslavne Crkve sv. Nikole. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)



Kamensko, Pavlinski samostan — detalji oštećenih oltara. Crkva demolirana, srušeni svodovi i toranj za okupacije. Obnavlja Hrvatski restauratorski zavod. (Foto: Konzervatorski odjel Karlovac, 1996.)



Vukovar — Kip pred pročeljem Crkve sv. Filipa i Jakova. Oštećena skulptura na pilu desno uz zvonik.

Obnovljena kapela sv. Doroteje u Logorištu, župa Kamensko. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)





Vukovar — klaustar franjevačkog samostana.  
Južno krilo / hodnik uz crkvu.

Vukovar — Klaustar franjevačkog samostana nakon obnove samostana.  
(Foto: Milan Drmić,  
Institut za povijest umjetnosti)

Vukovar — obnovljen rizalit pročelja palače županije. (Foto: Milan Drmić,  
Institut za povijest umjetnosti)

Vukovar — Palača županije. Ostatak rizalita pročelnog krila.  
(Foto: Institut za povijest umjetnosti)







Čuntić — obnova ruševne crkve franjevačkog samostana od kamena nađenog u ruini. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)

Hrvatska Kostajnica — obnovljena franjevačka Crkva sv. Antuna Padovanskog. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)



Divuša, kapela sv. Katarine — ruševine trikonhosa nakon čišćenja.



Divuša, kapela sv. Katarine — trikonhos u obnovi. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)



Hrvatska Kostajnica — Franjevačka crkva nakon oslobođenja.



Divuša, kapela sv. Katarine — dogradnja zbog zvonika koji nagrđuje izvorni oblik trikonhosa. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)

Glina — ostaci srušene župne crkve sv. Ivana Nepomuka. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)



Petrinja — rekonstruirana župna crkva sv. Lovre. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)



Brest — rekonstruirana kapela sv. Barbare.

Jasenovac — devastirani spomenici katoličkog groblja.





Jasenovac, župna crkva sv. Nikole — ruševni zvonik nakon oslobođenja. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)



Jasenovac, župna crkva sv. Nikole — nakon obnove. (Foto: Milan Drmić, Institut za povijest umjetnosti)